

biblio

collège

Gustave Flaubert

UN COEUR
SIMPLE

KNJIGECLUB

HACHETTE

GUSTAVE FLAUBERT

PROSTODUŠNO SRCE

Preveo s francuskog
Milenko Vidaković

KNJIGECLUB

Pola veka su domaćice u Ponleveku zavidele gospođi Oben na njenoj sluškinji Felisiti.¹

Za sto franaka godišnje ona je kuvala, spremala kuću, šila, prala, peglala, znala da osedla konja, da tovi živinu, da umuti puter, i ostala je verna svojoj gazdarici, koja, međutim, nije bila prijatna osoba.

Ova je bila udata za lepog mladića bez imanja, koji je umro početkom 1809, ostavivši joj dvoje male dece i gomilu dugova. Prodala je tada celo nepokretno imanje, osim majura u Tuku i majura u Žefosu, od kojih je bilo najviše pet hiljada franaka rente, i napustila svoju kuću u Sen-Melenu, da se nastani u drugoj, skromnijoj, koja je pripadala njenim precima, a bila je iza trga.

Ta kuća, pokrivena crepom, nalazila se između jednog prolaza i uličice koja je izbijala na reku, njeni podovi nisu bili svuda na istoj visini, pa se čovek spoticao. Uzani hodnik odvajao je kuhinju od sobe, u kojoj se gospođa Oben zadržavala po ceo dan, sedeći kraj prozora u fotelji od pruća. Duž obloženog zida, obojenog u belo, bilo je poređano osam stolica od mahagonija. Stari klavir ispod jednog barometra nosio je na sebi gomilu manjih i većih kutija u vidu piramide. Dve presvučene fotelje bile su s obe strane kamina od žutog mermera u stilu Luja XV. Zidni sat, u sredini, predstavljao je hram Veste, a u čitavom stanu se osećala plesan, jer je pod bio niži od bašte.

Na prvom spratu je pre svega bila „Gospođina” soba, vrlo velika, obložena papirnim tapetom sa izbledelim cvetovima, i u njoj je bila slika „Gospodina”, kicoški odevenog. Iz nje se prolazilo u jednu manju sobu, sa dva dečja krevetića bez dušeka. Zatim je tu bio salon, uvek zatvoren, i pun nameštaja prekrivenog platnom. Iz hodnika se dalje

ulazilo u sobu za rad; knjige i razne hartije ispunjavale su police biblioteke, koja se uzdizala sa tri strane širokog pisaćeg stola od crnog drveta. Dva zida sa strane gubila su se pod crtežima rađenim perom, pejzažima u akvarelu i Odranovih bakroreza, sve uspomene na bolja vremena i iščezlu raskoš. Prozorčić na tavanu drugog sprata osvetljavao je Felisitinu sobu, s pogledom prema livadama.

Ustajala je zorom da ne propusti misu, i bez prekida radila do noći; zatim, posle večere, kad bi posuđe bilo poređano i vrata dobro zatvorena, zatrpala bi cepanicu u pepeo i zaspala uz ognjište, s brojanicama u ruci. Niko nije pokazivao više upornosti pri pogađanju od nje. Što se tiče čistoće, sjaj njenih lonaca dovodio je do očajanja druge sluškinje. Štedljiva, spora u jelu, kupila bi prstom po stolu mrve svog hleba - hleba od šest kila, pečenog posebno za nju, i koji je trajao dvadeset dana.

U svako doba godine nosila je maramu od cica, pričvršćenu pribadačom na leđima, kosu skrivala pod kapicom, imala je sive čarape, crvenu suknju, a preko grube bluze kecelju s opršnjakom, kao kod bolničarki.

Lice joj je bilo mršavo a glas oštar. U dvadeset petoj godini davali su joj četrdeset. Kad je prešla pedesetu, nije se moglo odrediti koliko joj je godina; a, kako je uvek ćutala, prava i odmerenih pokreta, ličila je na neku ženu od drveta, koja se kreće kao automat.

II

I ona je, kao svaka, imala svoju priču o ljubavi.

Njen otac, zidar, poginuo je pri padu sa skele. Zatim joj umre majka, sestre se rasuše, neki bogati seljak je uze i onako malu dade da mu čuva krave po polju. Drhtala je pod dronjcima, potrbuške pila vodu iz bara, tukli su je za svaku sitnicu; na kraju je oterana zbog krađe od trideset sua koje nije uzela. Stupila je u službu na drugi majur, tu se bavila živinom, a, kako su gazde bile zadovoljne, drugarice su joj zavidele.

Jedne večeri meseca avgusta (bilo joj je tada osamnaest godina) odvukoše je na poselo u Kolvil. Odmah se zbunila, ošamućena bukom svirača, svetiljkama u drveću, šarenilom odela, čipki, zlatnih krstova, tom gomilom sveta što je igrala sva u isti mah. Stajala je skromno po strani, kad joj neki mladić, naizgled bogat, koji je dotle bio naslonjen na rudu svojih kola i pušio lulu, priđe da je pozove na igru. Častio ju je jabukovačom, kafom, uštipcima, kupio joj šal, i, smatrajući da ona već pogađa šta on hoće, predloži joj da je otprati kući. Kad su bili pored neke njive zobi, on je grubo obori. Ona se prepade i poče da viče. On pobeže.

Posle toga, jednom u suton, htela je da na putu za Bomon obiđe neka velika kola sena koja su polagano išla, i, kad je bila pored samih točkova, prepoznala je Teodora.

Prišao joj je sasvim mirno, rekavši kako treba da mu oprost, jer je ono bilo „zbog pića”.

Nije znala šta da odgovori i poželela je da pobezne.

Ali on je sad govorio o žetvi i o najviđenijim ljudima u opštini, jer je njegov otac napustio Kolvil i prešao na majur Eko, tako da su njih

dvoje sada susedi. - Ah! reče ona. On dodade kako hoće da ga žene. Uostalom, njemu se ne žuri, čeka da naiđe na ženu po svom ukusu. Ona obori glavu. Tada je on upita da li misli na udaju. Ona s osmehom odgovori kako je ružno rugati se. - Ali ne, kunem vam se! - i on je obuhvati levom rukom oko pasa. Koračala je oslanjajući se na njega. Usporiše. Vetar je bio blag, zvezde su treperile, ogromna kola sena ljuljala su se pred njima, a četiri konja, sporim korakom, dizala su prašinu. Zatim skrenuše udesno. On je još jednom poljubi. Ona iščeze u mrak.

Sledeće nedelje, Teodoru je uspjelo da se još nekoliko puta sastanu.

Nalazili su se u dnu dvorišta, iza nekog zida, pod nekim usamljenim drvetom. Ona nije bila nevina na način gospođica - životinje su je obavestile, ali razum i instinkt sprečiše je da popusti. Taj otpor raspali u njemu strast, i, da bi je zadovoljio (ili možda iz naivnosti), on predloži da se venčaju. Oklevala je da u to poveruje. On se kleo svim i svačim.

Ubrzo joj je priznao nešto neprijatno: mada su mu njegovi roditelji prošle godine našli zamenika, ipak bi svakog dana mogao da bude pozvan u vojsku, a pomisao da služi vojsku bila mu je užasna. Taj kukavičluk je za Felisite bio dokaz ljubavi; njena nežnost se zbog toga udvostruči. Izmakla bi noću, a, kad bi stigla na sastanak, Teodor ju je mučio svojom zabrinutošću i svojim navaljivanjem.

On najzad reče da će sam otići u prefekturu da se raspita, i sledeće nedelje, između jedanaest sati i ponoći, kazaće joj šta je doznao.

Kada je taj čas došao, ona otrča na sastanak svom ljubljenom.

Umesto njega zateče jednog od njegovih prijatelja.

On joj saopšti kako ne može više da viđa Teodora. Da bi se osigurao od regrutacije, Teodor se venčao s nekom vrlo bogatom starom ženom, gospođom Lehuse iz Tuka.

To kod nje izazva nesavladiv bol. Bacila se na zemlju, vikala, zazivala dragog boga, jecala sasvim sama u polju, sve dok se nije pojavilo sunce. Zatim se vratila na majur, izjavivši kako želi da ode; i, kad je mesec istekao, primivši platu, strpala je sve što ima u maramu i krenula za Ponlevek.

Pred krčmom se obratila nekoj gospođi u udovičkoj kapi, koja je upravo tražila kuvaricu. Devojka nije mnogo znala, ali je pokazivala tako mnogo dobre volje i tako malo zahteva, da gospođa Oben najzad reče:

- Dobro, primam vas.

Felisite se, četvrt sata posle toga, smestila kod nje.

U prvo vreme živela je u nekoj vrsti straha koji su kod nje izazvali „način života u kući” i uspomene na „Gospodina”, koje su se u svemu osećale. Tu su bili Pol i Virginija,² dečkiću je bilo sedam godina, a devojčici jedva četiri, izgledali su joj stvoreni od neke dragocene materije; nosila ih je na leđima kao da je konj, i gospođa Oben joj zabrani da ih svaki čas ljubi, što je teško uvredi. Ipak se osećala srećnom. U tihom miru ove sredine njena se tuga rastopi.

Svakog četvrtka dolazili su redovni gosti da odigraju partiju bostona. Felisite bi unapred spremila karte i grejalice za noge. Oni su dolazili tačno u osam i odlazili pre nego što otkuca jedanaest sati.

Svakog ponedeljka ujutru, starinar koji je živio na kraju aleje, razastro bi po zemlji svoju gvožđuriju. Zatim bi se grad ispunio žamorom glasova, u koje se mešalo rzanje konja, blejanje jagnjadi, groktanje svinja i škripa kola ulicom. Oko podne, kad je pijaca bila u jeku, pojavljivao bi se na pragu jedan stari seljak, visok, sa zabačenim kačketom, povijenog nosa. To je bio Roblen, zastupnik Žefosa. Zatim bi došao Lijebar, zakupnik iz Tuka, malen, crven, podebeo, u sivom kaputu, s gamašnjama i mamuzama.

Obojica bi gospođi Oben donosili kokoške i razne sireve. Felisite je uvek otkrivala njihova lukavstva; oni bi odlazili puni poštovanja prema njoj.

U neodređenim razmacima gospođa Oben je primala markiza de Fremanvil, jednog od svojih stričeva, koga je bančenje upropastilo, i koji je živio na poslednjem komadu svog imanja. On bi uvek dolazio u vreme ručka i dovodio jednu užasnu pudlicu čije su šape prljale sav nameštaj. I pored njegovih napora da izgleda kao plemić (skidao je šešir kad god kaže: „Moj pokojni otac”), navika bi ga ipak povukla da sebi sipa čašu za čašom, a omakla bi mu se i po koja krupnija reč.

Felisite bi ga učtivo gurala napolje: - Dosta vam je već, gospodine de Gremanvil! Vidimo se drugi put! - i zatvarala za njim vrata.

Otvarala ih je vrlo rado pred gospodinom Bureom, bivšim notarom. Njegova bela mašna i njegova ćela, čipka na košulji, njegov široki smeđi redengot, njegov način šmrkanja burmuta, uz otmen pokret ruke, čitava njegova ličnost izazivala je u Felisiti onu uznemirenost koja nas obuzima kad vidimo neobične ljude.

Kako je on upravljao gospođinim imanjem, zatvarao bi se satima s njom u „Gospodinovu” radnu sobu, a uvek se bojavao od ogovaranja. Pokazivao je veliko poštovanje prema dostojanstvu sudija i hvalio se da zna latinski.

Da bi deca na prijatan način učila, on im pokloni jedan zemljopis sa slikama. U njemu su bili prikazani različiti prizori iz celog sveta: ljudožderi odeveni u perje, majmun koji je ugrabio devojčicu, beduini u pustinji, kit na koga bacaju harpun itd.

Pol je objašnjavao slike Felisiti. To joj je bilo jedino obrazovanje.

O edukovanju dece brinuo se Gijo, jedan jadnik zaposlen u Opštini, čuven po svom lepom rukopisu, i po tome što je svoj nožić oštrio o čizmu.

Kad je vreme bilo vedro, odlazili bi svi zajedno, rano izjutra, na majur Žefos.

Dvorište je bilo na jednoj strani, kuća usred njega, a more, u daljini, pojavljivalo se kao neka siva mrlja.

Felisite bi vadila iz svoje torbe narezane komade hladnog mesa, i ručavali su u jednoj prostoriji pored mlekare. To je bio jedini ostatak letnjikovca, sada potpuno iščezlog. Pocepani tapeti na zidovima lepršali su na promaji. Gospođa Oben pognula bi čelo, obuzeta uspomenu. Deca se nisu usuđivala ni da progovore. - Igrajte se! rekla bi im, i oni bi odjurili.

Pol se peo na ambar, hvatao ptice, bacao kamenčiće da odskaču po bari, udarao štapom po velikoj buradi koja su odjekivala kao bubnjevi.

Virginija je hranila zečeve, jurila da bere različke, i, kako je brzo trčala, videle su se njene male izvezene gaćice.

Jedne jesenje večeri vraćali su se preko livada.

Mlad mesec obasjavao je deo neba, i neka izmaglica lebdela je kao marama nad okukama rečice Tuk. Goveda, polegla usred trave, mirno su gledala kako ove četiri osobe prolaze. U trećoj livadi neka se digoše i načiniše krug oko njih. - Ne bojte se ništa! reče Felisite, i, mrmljajući nešto kao pesmu, pomilova po vratu goveče koje je bilo njoj najbliže; ono se okrete, ostala odoše za njim. Ali, kad su prelazili preko sledeće livade, odjeknu strašna rika. Bio je to bik, kojeg je magla zaklanjala. On pođe prema dvema ženama. Gospođa Oben htede da potrči. - Ne! Ne! Lakše! - One ipak ubrzaše korak i slušale su za sobom dah koji im se primicao. Njegovi papci, kao maljevi, lupali su po travi livade; počeo je da juri. Felisite se okrete, grabila je obema rukama grudve zemlje koje mu je bacala u oči. Bik je pognuo njušku, tresao rogovima i drhtao od besa, strahovito ričući. Gospođa Oben, došavši s decom do kraja livade, bila je potpuno van sebe, i naprezala se da pređe preko visoke ograde. Felisite je i dalje uzimala pred bikom, neprekidno ga zasipala pregrštima sitne trave od koje bi za trenutak obnevideo, i vikala im: - Požurite! Požurite!

Gospođa Oben siđe niz jarak, gurnu ispred sebe Virginiju, zatim Pola, pade više puta, trudeći se da se popne uz strmu stranu, i, prikupivši svu svoju snagu, uspe u tome.

Bik je priterao Felisite uz ogradu. Njegova pena prskala joj je lice; još jedan tren i natakao bi je na rogove. Ona u poslednjem času uspe da se provuče kroz letve, a ogromna životinja, potpuno iznenađena, stade.

O tom događaju se godinama govorilo u Ponleveku. Felisite se nimalo nije ponosila time, jer nije ni slutila da je izvršila neko junačko delo.

Sva se posvetila Virginiji - jer je devojčica zbog preživljenog straha dobila neku nervnu bolest, i gospodin Pupar, doktor, preporučio kupanje u moru kod Truvila.

U to vreme malo je ko tamo odlazio. Gospođa Oben se raspita,

posavetova se s Bureom, izvrši pripreme kao da će na neko dugo putovanje.

Njeni kovčezi odoše dan ranije na Lijebarovim kolima. On dovede sutradan dva konja. Na jednom je bilo žensko sedlo s ponjavicom od baršuna; na sapima drugog smotan kaput bio je podešen kao sedište. Gospođa Oben se pope na konja. Felisite povede Virginiju, a Pol se pope na magarca gospodina Lešaptoa, pozajmljenog pod uslovom da se o njemu naročito brinu.

Put je bio tako rđav da je za njegovih osam kilometara trebalo dva sata. Konji su zapadali u blato do putišta, i, da bi se izvukli, trzali su naglo sapima; ili su se spoticali o udubljenja od točkova kola, a na nekim mestima morali su da preskaču. Lijebarova kobila bi se katkad najednom zaustavila. On je strpljivo čekao da ponovo krene. Pričao je o ljudima čija su imanja bila pored puta, dodajući uz priču o njima i svoja moralna razmišljanja. Tako, usred mestašca Tuko, kad su prolazili ispod nekih prozora koji su bili sasvim u cveću, on reče sležući ramenima: „Ovde živi neka gospođa Lehuse, koja, umesto što je uzela mladog momka...” Felisite nije čula ostatak. Konji su kasali, magarac je galopirao; povorka skrenu nekim puteljkom, jedna ograda se otvori, pojaviše se dva dečaka, i oni sjahaše pored đubrišta, na sam kućni prag.

Majka Lijebar, opazivši svoju gospodaricu, obasu je svim znacima radosne pažnje. Ona iznese ručak: komad pečene govedine, škembiće, krvavice, pileći paprikaš, penušavu jabukovaču, kolač s kompotom i šljive u rakiji, sve to praćeno raznim izrazima ljubaznosti prema Gospođi, koja joj je izgledala u najboljem zdravlju, prema Gospođici koja je postala „prekrasna”, Gospodinu Polu koji je neobično „ojačao”, ne zaboravljajući njihove pokojne dedu i babu, koje su Lijebarovi poznavali, jer su već tokom nekoliko naraštaja obrađivali porodično imanje. Imanje je, kao i oni, izgledalo zapušteno i veoma staro. Grede na tavanici bile su izjedene, zidovi crni od dima, stakla siva od prašine. Na polici od hrastovine bilo je svakojakih predmeta: drvenih krčaga, tanjira, kalajisanih čanaka, klopki za vukove, velikih makaza za strižu ovaca. Ogromna štrcaljka za klistiranje izazva smeh kod dece. Nijedno drvo, u sva tri dvorišta, nije bilo bez gljivica pri dnu, ili bez imele na granama. Vetar ih je nekoliko oborio. Iz sredine su opet izbile mladice, a sva su se povijala pod silnim jabukama. Krovovi od slame, već nalik

na smeđu kadifu i nejednake debljine, odolevali su i najjačim vetrovima. Ali sva su se kola raspadala. Gospođa Oben reče da će ona to već videti, i naredi da se životinje ponovo osedlaju.

Prošlo je još pola sata pre nego što stigoše do Truvila. Mali karavan sjaha kad su naišli na Ekor; to je bila strma litica koja se nadnosila nad brodove; i tri minuta docnije, na kraju obale, uđoše u dvorište kod Zlatnog jagnjeta, koje je držala majka David.

Virginija se već prvih dana osetila bolje, zbog promene vazduha i dejstva kupanja. Kupala se u košulji, jer kostim nije imala; sluškinja ju je presvlačila u kućerku carinika, koji je služio za kupače.

Posle podne su odlazili s magarcem do iza Crnih Stena prema Henkevilu. Staza se najpre pela preko zemljišta na jednu zaravan, gde su se naizmenično prostirale livade i njive. Pored puta, u čestaru trnja, izdžikljala je zelenika. Poneko sasušeno drvo ocrtavalo je u plavom nebu izlomljene linije svojih grana.

Skoro uvek su se odmarali na jednoj livadi, gde im je Dovil bio s leve strane, Avr s desne, a pred njima široka pučina. More je bleštalo pod suncem, glatko kao ogledalo, tako tiho da mu se jedva čuo šum; skriveni vrapci su cvrkutali, a iznad svega se nadvio ogroman svod neba. Gospođa Oben je sedela i nešto krpila; Virginija je pored nje preplitala trsku, Felisite je brala cvetove lavande, Pol, kome je bilo dosadno, hteo je da krene.

Ponekad, prešavši u čamcu preko reke Tuk, tražili su školjke. Oseka je ostavljala na obali morske ježeve, meduze i školjke. Deca su trčala da uhvate pahuljice pene koje je vetar nosio. Talasi, kao uspavani, razlivali su se preko žala kad bi naišli na pesak. Obala se pružalo unedogled, ali su prema kopnu njene granice bile dine koje su je odvajale od Bare, široke ravnice u obliku trkališta. Kad bi se tuda vraćali, Truvil bi u dnu padine brda rastao pri svakom koraku, i sa svim svojim nejednakim kućama izgledao kao da se rascvetava u nekom veselom neredu.

U dane velike žege nisu izlazili iz sobe. Bleštava svetlost spolja utiskivala je svetle pruge između prečki žaluzina. Ni šuma u selu. Dole, na pločniku, nikog. Ova rasuta tišina pojačavala je mir stvari. U daljini, čekići šupera zaptivali su rupe na podvodnim bokovima lađa, a težak

povetarac s mora donosio je miris katrana.

Glavna razonoda bila je povratak barki. Čim bi prošle pored plutača, počele bi da vijugaju. Jedra su bila spuštena na dve trećine katarke; i s donjim jedrom, zaobljenim kao balon, klizile su preko talasa koji su ih zapljuskivali, sve do sredine luke, gde bi bacale sidro. Zatim bi čamac pristao uz obalu. Mornari su preko njega izbacivali ribu koja se još praćakala; čekala ih je gomila kolica, a žene u pamučnim kopicama dotrčale bi da prihvate korpe i zagrle svoje muževe.

Jedna od njih priđe tako Felisiti, koja ubrzo uđe u kuću, sva srećna. Našla je jednu od svojih sestara. I Anastasja Baret, žena Lerua, pojavi se s odojčecom na grudima, desnom rukom vodeći drugo dete. S leve strane joj je bio mališan koji je ličio na pravog pomorca, sa šakom na bedru i kopicom natučenom na uho.

Posle četvrt sata gospođa Oben se oprostila s njom.

Sretali su ih uvek oko kuhinje ili na šetnjama. Muž se nije pokazivao.

Felisite oseti neku ljubav prema njima. Ona im kupi jorgan, košulje, štednjak; bilo je očigledno da su je iskorišćavali. Ta slabost je ljutila gospođu Oben, koja uostalom nije volela slobodno ponašanje nećaka - jer je govorio njenom sinu „ti”; a, kako je Virginija kašljala i vreme nije više bilo lepo, ona se vrati u Ponlevek.

Gospodin Bure joj pomože svojim savetom u izboru gimnazije. Internat u Kanu važio je za najbolji. Pola poslaše u tu školu, i on se hrabro oprostila, zadovoljan što će živeti u kući gde će imati drugove.

Gospođa Oben se pomiri s tim da joj sin bude daleko od nje, kad je već neophodno. Virginija je sve manje i manje mislila na to. Felisite je žalila što više nema njegove galame. Jedna nova dužnost je razonodi. Odmah posle Božića počela je svakog dana da vodi devojčicu na časove veronauke.

III

Pošto bi na ulazu lako poklekla, koračala je ispod visokog svoda kroz dva reda stolica, otvorila klupu gospođe Oben, sela i polako gledala oko sebe.

Devojčice na levoj strani, dečaci na desnoj ispunili su sedišta u horu. Sveštenik je stajao pored predikaonice. Na jednom prozoru u dnu crkve sveti Duh je lebdeo iznad Bogorodice; na drugom je prikazano kako kleči pred detetom Isusom, a, iza posuda sa svetom tajnom, drvena grupa prikazivala je arhanđela Mihaila kako pobeđuje aždaju.

Sveštenik bi ukratko ispričao jednu priču iz Svetog pisma. Njoj se činilo da vidi raj, potop, vavilonsku kulu, gradove u plamenu, čitave narode što umiru, oborene idole; i od sveg tog sjaja ostade joj poštovanje prema Svevišnjem i strah od njegove srdžbe. Zatim je plakala slušajući stradanje Isusovo. Zašto su ga razapeli na krst, njega koji je toliko voleo decu, nahranio toliku gomilu sveta, lečio slepe, i pristao zbog ljubavi da se rodi među siromašnima, na đubrištu jedne štale? Setva, žetva, muljanje vina, sve te svakidašnje stvari o kojima govori Sveto pismo, nalazile su se i u njenom životu; dodir božji posvetio ih je; i ona zavole još više jaganjce zbog ljubavi prema Jagnjetu, golubove zbog Duha svetog.

Teško je mogla da zamisli njegov lik, jer on nije bio samo ptica, nego i plamen, a drugi put nekakav duh. Možda je to njegova svetlost što treperi noću iznad močvara, njegov dah što tera oblake, njegov glas što daje zvonima divan zvuk; i ona bi ostajala zanesena u svom obožavanju, uživajući u svežini zidova i tišini crkve.

Što se tiče dogmi, ona u njima ništa nije razumevala, niti se trudila

da razume. Sveštenik je pričao, deca su odgovarala, na kraju bi ona zaspala; i budila se odjednom kad bi oni, izlazeći, zakloparali drvenim cipelama po kamenim pločama poda.

Na taj način, slušajući ga, ona nauči katihizis, jer joj je u detinjstvu zanemareno versko vaspitanje, i otada je podražavala sve obrede koje je Virginija vršila, postila kao ona, s njom se ispovedala. Na Brašančevo su zajedno napravile oltar.

Prva pričest unapred ju je mučila. Vrtela se oko cipela, brojanica, molitvenika, rukavica. Koliko je drhtala pomažući njenoj majci da je obuče!

Sve vreme mise osećala je neki nemir. Gospodin Bure joj je zaklanjao jednu stranu hora, ali, pravo pred njom, stado devojčica, s belim vencima iznad spuštenih velova, ličilo je na snežno polje. I ona je izdaleka prepoznala svoju dragu devojčicu po njenom nežnom vratu i predanom držanju. Zvonce odjeknu. Glave se pognuše; nastade tišina. Uz grmljavinu orgulja pevači i ostali svet zapevaše Agnus Dei; zatim krenuše dečaci, a posle njih ustadoše i devojčice. Korak po korak, sklopljenih ruku, išle su prema potpuno osvetljenom oltaru, gde bi kleknule na prvom stepeniku, primale jedna po jedna pričešće, i u istom redu vraćale se do svog klecala. Kad je došao red na Virginiju, Felisite se nagnu da je vidi, i, s maštom koju daje prava ljubav, učini joj se da je ona sama to dete; detinje lice postajalo je njeno lice, na njoj je bila haljina deteta, njeno srce kucalo je u tim malim grudima; u trenutku kad je devojčica otvorila usta, sklopivši trepavice, ona samo što se ne onesvesti.

Sutradan, rano, došla je u sakristiju da sveštenik i nju pričesti. Pobožno je primila pričest, ali nije osetila isto blaženstvo.

Gospođa Oben je htela da svojoj kćeri pruži potpuno obrazovanje; i, kako Gijo nije mogao da je uči ni muziku ni engleski, rešila je da je da u zavod kod sestara Ursulinki u Honfleru.

Dete se nije bunilo. Felisite je uzdisala, misleći da je Gospođa suviše tvrdog srca. Zatim pomisli da je njena gospodarica u pravu. Ove stvari prevazilazile su njenu nadležnost.

Najzad, jednog dana, pred kućom se zaustaviše neka kola za prevoz nameštaja; iz njih siđe jedna časna sestra, koja je došla po gospođicu. Felisite natovari prtljag na kola, preporuča ga dobro

kočijašu, stavi u sanduk još šest tegli s pekmezom, dvanaestak krušaka i kitu ljubičica.

U posljednjem trenutku Virginija poče da jeca, prebacivala je majci dok ju je ova ljubila u čelo, ponavljajući: - Hajde, budi hrabra, budi hrabra! - Stepenic za penjanje se podiže, kola krenuše.

Tada gospođa Oben pade u nesvest; ali uveče svi njeni prijatelji, supruzi Lormo, gospođa Lešaptoa, pa gospođice Rošfej, gospodin de Hupvil i gospodin Bure dođoše da je uteše.

Odsustvo njene kćeri zadavalo joj je u početku mnogo bola. Ali tri puta nedeljno primala je od nje pismo, u ostale dane ona je njoj pisala, šetala po bašti, malo čitala i tako ispunjavala prazninu časova.

Ujutro bi, po običaju, Felisite ulazila u Virginijinu sobu i gledala po zidovima. Bilo joj je neobično što sad nije mogla da je češlja, da joj vezuje cipele, da je dobro zamota u krevetu, da ne gleda više njeno ljupko lice, i ne drži je za ruku dok zajedno izlaze. U tim dokonim časovima pokušala je da plete čipke. Njeni prsti, suviše ogrubeli, kidali su niti; nije više bila nizašta; nestalo joj je sna, i, kako je ona govorila, bila je „potkopana”.

Da se „razgali”, ona zamoli za dozvolu da joj dolazi nećak Viktor.

On bi dolazio nedeljom iza mise, ružičastih obraza, razdrljenih grudi i mirišući na polje kroz koje je prošao. Odmah bi mu postavila da jede. Jeli su jedno naspram drugog, i, jedući sama što manje može da bi prištedela, njega bi toliko nakljukala da bi na kraju zaspao. Kad bi zazvonilo za večernju službu, budila ga je, četkala mu pantalonice, vezivala mašnu i polazila s njim u crkvu, oslonjena o njegovu ruku, puna neke materinske radosti.

Njegovi roditelji uvek su ga nagovarali da izvuče ponešto od nje, paket neprečišćenog šećera, sapun, rakiju, ponekad čak i novac. A donosio joj je i svoje poderano rublje da mu krpi; ona je to primala, srećna što se ukazuje prilika da on ponovo dođe.

U avgustu ga otac odvede na plovidbu duž obale.

To je bilo u vreme velikog raspusta. Dolazak dece je uteši. Ali Pol je postao ćutljiv, a Virginija je prešla godine kad je mogla da joj govori ti, i to je unosilo neko ustručavanje, neku barijeru između njih.

Viktor obiđe redom Morle, Denkerk i Brajton; pri povratku sa svakog putovanja donosio joj je poneki dar. Prvi put bila je to kutija od školjki, drugi put šolja za kafu, treći put veliki medeni kolač koji je predstavljao nekog čiču. Prolepšao se, lepo izrastao, s brčićima, otvorenih lepih očiju, i s malom kožnom kapom, zabačenom unazad kao kod kormilara. Zabavljao ju je pričajući joj priče i mešajući u to pomorske izraze.

Jednog ponedeljka, 14. jula 1819. (taj datum nikada nije zaboravila), Viktor joj javi da su ga primili na jednu lađu koja kreće na daleki put, i da će u noći, naksutra, krenuti parobrodom iz Honflera, da se ukrca na svoju jedrilicu, koja je uskoro trebala da krene iz Avra. Biće, možda, dve godine na putovanju.

Pomisao na tako dugo odsustvo baci je u očajanje; i, da bi se oprostila s njim, u sredu uveče, pošto je gospođa večerala, ona nazu klompe, i pređe četiri milje koje odvajaju Ponlevrek od Honflera.

Kad je bila kod raskršća s raspećem, umesto da krene levo, ona pođe desno, izgubi se među gradilištima, vrati se. Ljudi koje je susretala rekoše joj da požuri. Prošla je pored bazena s lađama, udarala o palamare; zatim siđe negde, neka svetla se pojaviše s raznih strana, i ona pomisli da je poludela kad opazi nekakve konje po nebu.

Pored obale drugi su konji rzali, uplašeni od mora. Čekrk, koji ih je dizao, spuštao ih je na lađu, gde su se putnici gurali između buradi jabukovače, korpi sira, vreća žita; čulo se kakotanje kokoši, kapetan kako psuje, a jedan „mali” stajao je nad ogradom, ravnodušan prema svemu tome. Felisite, koja ga nije poznala, vikala je: „Viktore!” On podiže glavu; ona jurnu prema njemu, tad naglo povukoše stepenice.

Poštanski brod, koji su žene vukle pevajući, izađe iz luke, njegova drvenarija je škripala, teški talasi tukli su po njegovoj krmi. Okrenuše jedro, niko se više nije video; i na moru, srebrnom od mesečine, bila je to sad crna mrlja koja je neprestano bledela, tonula, nestajala.

Felisite, prolazeći pored raspeća, htela je da preporuči bogu ono što je najviše volela; i ona je dugo molila, stojeći, lica oblivenog

suzama, očiju koje gledaju u oblake. Grad je spavao, carinici su se šetali, a voda je bez prekida tekla kroz otvorene brane uz šum bujice. Otkucaše dva sata.

U samostanu, soba za razgovor nije se otvarala pre nego što se razdani. Da zakasni, gospođi bi sigurno bilo krivo; i, uprkos njene želje da zagrlji drugo dete, ona krenu kući. Kad je ulazila u Ponlevek, u krčmi su se budile služavke.

Jadni dečak će se dakle mesecima ljuljati na talasima! Njegova dotadašnja putovanja nisu ga zaplašila. Iz Engleske i Bretanje se i vraćalo; ali Amerika, kolonije, ostrva, to se gubilo u nekom nejasnom predelu, na drugom kraju sveta.

Otada je Felisite mislila uvek i samo na svog nećaka. Tokom sunčanih dana mučila ju je pomisao na žeđ; kad je bila oluja, bojala se da ga ne udari grom. Slušajući kako vetar huji u kaminu i odnosi crepove, videla ga je kako ga bije ta ista bura, na vrhu slomljene katarke, tela zanesenog unazad pod pokrovom pene; ili - a to je bilo sećanje na zemljopis sa slikama - kako ga jedu ljudožderi, u nekoj šumi ga hvataju majmuni, umire na nekoj pustojoj obali. A nikada nije govorila o svojim brigama.

Gospođa Oben imala je opet svoje brige zbog kćeri.

Časne sestre su smatrale da je vrlo mila, ali i vrlo nežna. I najmanje uzbuđenje je kod nje izazivalo nervozu. Trebalo je prekinuti s klavirom.

Njena majka je tražila da pisma iz samostana dolaze redovno. Jednog dana, kad poštar ne dođe, ona se uznemiri; koračala je po velikoj sobi od svoje fotelje do prozora. Bilo je zaista neobično. Već četiri dana nikakvih vesti!

Da bi je utešila na svom primeru, Felisita reče: - I ja, gospođo, već šest meseci nisam dobila pismo!

- Od koga to?

Sluškinja tiho odgovori:

- Pa... od mog nećaka!

- Ah, vaš nećak! - I, slegnuvši ramenima, gospođa Oben nastavi svoju šetnju, a to je trebalo da znači: „Nisam na njega ni mislila!...

Uostalom, šta me se tiče tamo neki 'mali' na brodu, ubogi đavo! Zar mi je to neko? Dok moja kćer... pomislite samo!"

Felisiti, iako je od detinjstva navikla na grubosti, bi krivo na gospođu, zatim je zaboravila.

Izgledalo joj je prirodno što je i ona izgubila glavu zbog male.

To dvoje dece za nju su imali jednaku važnost; jedna ih je veza spajala s njenim srcem, a i sudbina će im biti ista.

Apotekar joj javi da je Viktorova lađa stigla u Havanu; pročitao je tu vest u novinama.

Zbog cigara, zamišljala je Havanu kao zemlju u kojoj se samo puši, a Viktor je šetao među crncima u dimu od duvana. Može li čovek, „ako ga snađe nevolja” da se vrati peške? Koliko li je to daleko od Ponleveka? Da bi to saznala, pitala je gospodina Burea.

On dohvati svoj atlas, poče da objašnjava šta su to geografske dužine; i uobraženo se smeškao gledajući Felisitino zaprepašćenje. Na kraju, on joj pokaza olovkom na izreckanoj okrugloj mrlji jednu crnu tačku, sasvim neprimetnu, dodavši: - Evo ovde! - Ona se naže nad kartu; ta mreža obojenih linija zamarala je njen vid, ništa joj ne razjasnivši; i, kad je Bure upita šta joj tu nije jasno, ona ga zamoli da joj pokaže kuću u kojoj Viktor stanuje. Bure podiže ruke, kinu, i gromoglasno se nasmeja; takva bezazlenost izazivala je kod njega radostan smeh, a Felisite nije shvatala zbog čega se on to smeje - ona je možda očekivala da vidi i sliku svog nećaka, toliko je njena inteligencija bila ograničena!

Petnaest dana posle toga, u doba kada je pijaca bila u jeku, uđe Lijebar, kao obično, kod nje u kuhinju, i predade joj jedno pismo koje joj šalje njen zet. Kako oboje nisu znali da čitaju, ona pozva u pomoć gospodaricu.

Gospođa Oben, koja je brojala petlje na jednom pletivu, položi pletivo pored sebe, raspečati pismo, zadrhta, i, tihim glasom, tužnog pogleda, reče:

- Nesreća... javljaju vam. Vaš nećak...

Bio je mrtav. Ništa drugo nisu pisali.

Felisite pade na jednu stolicu, nasloni glavu na zid, i sklopi očne

kapke koji se odjednom zarumeneše. Pognutog čela, opuštenih ruku, očiju uperenih u jednu tačku, ponavljala je u razmacima:

- Jadan mali dečko! Jadan mali dečko!

Lijebar ju je posmatrao, uzdišući. Gospođa Oben je malo drhtala.

Onda joj predloži da ode kod svoje sestre u Truvil.

Felisite odgovori pokretom da to sada nije više potrebno.

Nastupi ćutanje. Čiča Lijebar je smatrao da je zgodan čas da se povuče. Ona tada reče:

- To je njima svejedno, svima njima!

Glava joj se opusti; i nesvesno je, s vremena na vreme, uzimala dugačke igle koje su ležale na stolu za rad.

Neke žene prođuše kroz dvorište, noseći rublje iz kojeg se cedila voda.

Ugledavši ih kroz prozor, seti se da je i ona počela da pere veš; kako ga je uveče potopila, trebalo ga je danas isprati; i ona izađe iz sobe.

Njena daska i korito bili su na obali Tuka. Ona baci na obalu hrpe košulja, zavrnu rukave, uze svoju prakljaču i njeni snažni udarci čuli su se u svim baštama unaokolo.

Livade su bile puste, jak vetar je mreškao reku; ispod nje se visoka trava savijala do reke kao kosa mrtvaca koju voda nosi. Ona je savlađivala svoj bol, i sve do večeri bila je vrlo hrabra; ali čim je kročila u svoju sobu, ona mu se prepusti i pade na krevet, licem u jastuk, s obe šake na slepoočnicama.

Mnogo kasnije saznala je od samog Viktorovog kapetana pojedinosti o tome kako je umro. U bolnici su mu izvadili suviše krvi zbog žute groznice. Četiri doktora su ga držala u isti mah. Umro je smesta, a šef bolnice je samo rekao:

- Gotov! Još jedan!

Njegovi roditelji su uvek bili grubo prema njemu. Više je volela da se ne viđa s njima; a ni oni ništa nisu pokušali sa svoje strane, usled zaborava ili neosetljivosti jadnika.

Virginija je slabila.

Kašalj ju je gušio, neprestano je imala groznicu, a rumenilo na jagodicama otkrivalo je neku potajnu boljku. Gospodin Pupar je preporučivao boravak u Provansi. Gospođa Oben se odluči na to, i smesta bi dovela kćer kući da je u Ponleveku bilo samo malo toplije.

Sporazumela se s jednim kočijašem koji je davao kola u najam, i nju svakog utorka vozio u samostan. U samostanskom vrtu bila je terasa s koje se videla Sena. Virginija je po njoj šetala pod ruku s majkom. Katkad bi, kad se sunce probije kroz oblake, morala da sklopi kapke, gledajući u daljini jedrilice i čitav horizont, od dvorca u Tankarvilu do svetionika u Avru. Zatim su se odmarale u venjaku. Njena majka je nabavila burence izvrsnog vina sa Malage, i, smejući se na pomisao da će se opiti, ispila bi koliko za dva prsta, ne više.

Snaga joj se povrati. Jesen je spokojno protekla. Felisite je umirivala gospođu Oben. Ali, jedne večeri, kada je otišla negde u okolinu da nešto kupi, zateče pred kapijom kola gospodina Pupara, a on je bio u predsoblju. Gospođa Oben vezivala je svoj šešir.

- Dajte mi grejalicu, novčanik, rukavice; brže, molim vas, brže!

Virginija je imala zapaljenje pluća. Njeno stanje bilo je možda beznadežno.

- Još ne! reče doktor. - I oboje se popeše u kola, kroz pahuljice snega koje su lepršale. Noć se spuštala. Bilo je vrlo hladno.

Felisite odjuri u crkvu da zapali sveću. Zatim otrča za kolima, i za jedan sat ih dostiže. Skoči lagano pozadi, gde se držala za rese, kad se priseti „Dvorište nije zaključano! Ako se uvuku lopovi!” I iskoči.

Sutradan, u ranu zoru, ona ode do doktorove kuće. Vratio se, ali je otišao negde u selo. Ona ostade u krčmi, nadajući se da će ma ko doneti neko pismo. Najzad, kad se razdanilo, krenuše diližansom koja je išla u Lizije.

Samostan se nalazio u dnu jedne strme ulice. Kad je bila na sredini ulice, ona začu neobične zvuke, zvona su oglašavala da je neko umro. „To je za nekog drugog!” pomisli ona; i snažno udari zvekirom u vrata.

Posle nekoliko minuta zakloparaše stare papuče, vrata se odškrinuše i jedna monahinja se pojavi.

Časna sestra, skrušenog izraza, reče da je „ona upravo preminula”. U isto vreme, zvono sa Svetog Leonarda poče još jače da udara. Felisite stiže na drugi sprat.

S praga sobe ugleda Virginiju ispruženu na leđima, sklopljenih ruku, otvorenih očiju i zabačene glave, ispod crnog krsta koji se nadneo nad njom, usred nepomičnih zavesa, od kojih je njeno lice bilo mnogo bleđe. Gospođa Oben, na dnu odra, obgrlivši ga rukama, jecala je kao da izdiše. Sestra nastojnica je stajala s desne strane. Tri svećnjaka na ormanu ličila su na crvene mrlje, a prozori su bili beli zbog magle. Monahinje odvedoše gospođu Oben.

Dve noći se Felisite nije odmakla od pokojnice. Ponavljala je sve iste molitve, prskala je pokrove svetom vodom, vraćala se da sedne i posmatrala je. Na kraju druge probdevene noći ona primeti da je lice požutelo, usne poplavele, nos se utanjio, oči utonule. Ona ih poljubi nekoliko puta; i ne bi se nimalo začudila da ih je Virginija otvorila. Za takve duše, natprirodne pojave su sasvim obične. Opremi je, okupa, umota je u pokrov, spusti u kovčeg, stavi joj venac, raširi joj kosu. Kosa joj je bila plava i neobično duga za njene godine. Felisite odreza veliki pramen, polovinu stavi u nedra, zarekavši se da se nikad neće rastati od njega.

Telo prenosoše u Ponlevek, po želji gospođe Oben, koja je išla za mrtvačkim kolima u zatvorenoj kočiji.

Posle opela, trebalo je još tri četvrt sata da se dođe do groblja. Pol je koračao prvi i jecao. Gospodin Bure je išao za njima, a zatim najviđeniji građani, žene u svojim crnim kaputima, i Felisite. Mislila je na svog nećaka, i, kako njemu nije mogla da oda ove počasti, njen bol se pojačavao, kao da i njega sahranjuje sa devojčicom.

Očaj gospođe Oben nije imao granica.

Prvo je roptala na boga, smatrajući da je nepravedan što joj je uzeo kćer, njoj, koja nikad nikom nije zla učinila, i čija je savest tako čista. Ali ne! Kamo sreće da ju je odvela na jug! Drugi lekari bi je spasli.

Optuživala je samu sebe, htela je da ode za ćerkom, vikala je od bola u svojim snovima. Jedan san, naročito, često joj se vraćao. Njen muž, odeven kao mornar, dolazeći s nekog dugog putovanja, govorio joj je plačući da je dobio naređenje da odvede Virginiju. Tada su se zajednički dogovarali kako da je negde sakriju.

Jednom se vrati iz bašte, sva uzrujana. Maločas (pokazivala je i mesto) pojavili su se pred njom otac i kći, jedno za drugim, i ništa nisu radili, samo su je gledali.

Ostala je nekoliko meseci nepomična u sobi. Felisite ju je prekoravala, dok je i sama bila puna tuge. Potrebno je da se čuva za svog sina i za ono drugo, da čuva sećanje na „nju”.

- Nju? rekla bi gospođa Oben kao iza sna. Ah, da! Da! Vi je ne zaboravljate!

To je bila aluzija na groblje, na koje su joj strogo zabranili da ide.

Felisite je svakog dana odlazila na groblje. Tačno u četiri sata prolazila bi pored kuća, pela se uz brdo, otvarala ogradu, i dolazila pred Virginijin grob. To je bio mali stub od ružičastog mermera, s pločom pri dnu, i s lancima oko grobnice, koji su ograđivali malu leju, prekrivenu cvećem. Zalivala je njihovo lišće, obnavljala pesak, kleknula bi da bolje okopa zemlju. Kad je gospođa Oben mogla ponovo da izlazi na groblje, Felisite oseti neko olakšanje, neku vrstu utehe.

Zatim protekoše godine, sve jednake, bez drugih događaja, osim što su se veliki praznici redom vraćali: Uskrs, Duhovi, Svi Sveti. Mali događaji u kući predstavljali su velike datume na koje su se posle pozivali. Tako, 1825. dva zidara okrečiše predsoblje; 1827. komad krova pade u dvorište i umalo ne ubi jednog čoveka. U leto 1828. bio je red na gospođu Oben da daruje crkvi hleb za pričest; u to vreme Bure nekud tajanstveno ode; a nekadašnji poznanici poumiraše redom: Gijo, Lijebar, gospođa Lešaptoa, Roblen, ujak Gremanvil, koji je već odavno bio uzet.

Jedne noći, kočijaš poštanskih kola u Ponlevek donese vest o Julskoj revoluciji. Ubrzo je postavljen novi načelnik: baron Larsonjer,

bivši konzul u Americi. S njim su došle, osim njegove žene, svastika i tri kćeri, već odrasle gospođice. Mogle su se videti kako šetaju po travi svoje bašte, odevene u lake bluze; imale su jednog crnca i jednog papagaja. Posetiše gospođu Oben, i ona im uzvratila posetu. Čim bi ih izdaleka ugledala, Felisite bi dotrčala da javi. Ali gospođu Oben je samo jedna stvar mogla da uzbudi: pisma njenog sina.

On ničemu nije mogao da se posveti, jer se sasvim odao kafanskom životu. Plaćala je njegove dugove; on bi pravio sve nove i nove; i uzdasi gospođe Oben, koja je plela pored prozora, dopirali su do Felisite, koja je u kuhinji okretala točak preslice.

Šetale su zajedno pored loze čardaklije, i razgovarale uvek o Virginiji, pitajući se da li bi joj se nešto dopalo, ili šta bi ona verovatno rekla u nekoj prilici.

Sve njene stvarčice bile su u jednom ormanu, u sobi sa dva kreveta. Gospođa Oben ih je pretresala što je mogla ređe. Jednog letnjeg dana ipak se odluči na to; a iz ormara izleteše moljci.

Haljinice su joj bile poređane na jednoj polici gde su bile i tri lutke, dečji obruči, sudići, umivaonik u kojem se umivala. Izvadiše i njene suknjice, čarape, maramice, i poređaše ih na postelju pre nego što će ih ponovo sakupiti. Sunce je osvetlilo te jadne stvarčice, jasno su se videle mrlje i izgužvana mesta od nošenja. Vazduh je bio topao i plavičast. Negde se čuo kos. Sve je izgledalo da živi u nekom potpunom miru. Nađoše jedan šeširić od pliša, s dugom dlakom, kestenjast; moljci su ga potpuno izjeli. Felisite zamoli da ga ona uzme. Pogledaše jedna drugu, oči su im bile pune suza; najzad gospodarica raširi ruke, sluškinja joj se baci u zagrljaj; i one se zagrljše, zadovoljavajući svoj bol u poljupcu koji ih je izjednačavao.

To je bilo prvi put u njihovom životu, jer gospođa Oben nije bila priroda koja daje maha svojim osećanjima. Felisite joj je zbog toga bila zahvalna kao na nekom velikom dobročinstvu, i otada je zavole sa životinjskom požrtvovanošću i religioznim obožavanjem.

Dobrota njenog srca postade još veća.

Kad bi čula na ulici doboše nekog puka u maršu, stali bi pred vrata s krčagom jabukovače i nudili vojnicima. Negovala je bolesnike od kolere. Štitila je Poljake. Čak se našao jedan od njih koji je izjavio kako hoće da je uzme. Ali posvađaše se, jer ga jednog jutra, vraćajući se s

Angelusa, zateče u svojoj kuhinji, u koju se ušunjabo i sam spremio neki sos, koji je mirno jeo.

Posle Poljaka, zauze se za čiča Kolmiša, starca za koga se govorilo da je učestvovao u užasima devedeset treće. Živeo je pored reke, u jednom porušenom svinjcu. Derani su ga gledali kroz pukotine na zidu i gađali ga kamenjem, koje je padalo na bednu postelju, na kojoj je ležao stalno mučen katarom, vrlo duge kose, upaljenih očnih kapaka, dok je na ruci imao tumor veći od njegove glave. Ona mu nabavi rublja, pobrinu se da mu očisti krevet, naumi da ga smesti u pekaru, kako ne bi smetao Gospođi. Kad je tumor od raka pukao, previjala ga je svaki dan, ponekad mu je donosila uštipke, i polagala ga na sunce u gomilu slame, a jadni starac, baleći i drščući, zahvaljivao joj je prigušenim glasom, bojao se da je ne izgubi, pružao ruke za njom kad bi odlazila. I on umre; ona dade da se očita misa za pokoj njegove duše.

Toga dana desio joj se vrlo srećan događaj. Kad su bili za večerom, crnac gospođe Larsonjer pojavi se noseći u kavezu papagaja, sa štapićem, lancem i katancem. Pisamce gospođe baronice javljalo je gospođi Oben da oni večeras odlaze, jer je njen muž postavljen za prefekta; i ona je nju molila da primi ovu pticu kao uspomenu i dokaz njenog poštovanja.

Papagaj je već obuzimao Felisitinu maštu, jer je dolazio iz Amerike; a ta je reč nju toliko podsećala na Viktora, da se i kod crnca raspitivala o njemu. Čak je jednom rekla:

„Gospođa bi bila vrlo srećna da ga ima.”

Crnac je ponovio te reči svojoj gazdarici koja ga se, kako nije mogla da ga ponese, na taj način i otarasila.

IV

Zvao se Lulu. Telo mu je bilo zeleno, vrh krila ružičast, čelo plavo, a poprsje pozlaćeno.

Ali imao je neumornu naviku da grize štapić na kome je stajao, čupao je sebi perje, rasipao na sve strane svoju nečistoću, prosipao vodu iz svojih činijica; gospođa Oben, kojoj je dosadio, dade ga zauvek Felisiti.

Ona se prihvati da ga nečemu nauči; uskoro je ponavljao: „Krasan dečko! Sluga sam, gospodine! Zdravo, Marija!” Stajao je pored vrata, i neki su se čudili što se ne odaziva na ime Žako, jer se svi papagaji zovu Žako. Poredili su ga sa ćuranom, sa cepanicom: sve sami ubodi noža za Felisitu. Lulu je bio čudnovato tvrdoglav, čim ga neko pogleda, nije više govorio.

Ipak je voleo društvo. Nedeljom, kad bi gospođica Rošvej, gospodin de Hupvil i neki novi gosti: apotekar Onfroa, gospodin Varen i kapetan Matje igrali partiju karata, lupao je krilima o staklo i vrteo se tako besno da se od buke ništa nije čulo.

Bureovo lice mu se, nesumnjivo, činilo smešno. Čim bi ga opazio, počeo bi da se smeje i smeje, iz sve snage. Glas mu se čuo čak u dvorištu, ponavljao ga je odjek, susedi bi izašli na prozore, pa bi se i oni smejali; i, da ga papagaj ne bi ugledao, gospodin Bure je hodao sasvim uza zid, krio svoj profil šeširom, dolazio do reke, zatim ulazio kroz baštenska vrata; a pogledi koje je upućivao ptici nisu bili nimalo nežni.

Pekarski momak je kvrcnuo prstom Lulua, jer se usudio da zabode kljun u njegovu korpu, i otada je papagaj uvek pokušavao da ga uštine kroz košulju. Fabi je pretio da će mu zavrnuti šiju, mada sam nije bio

okrutan, i pored toga što je tetovirao ruke i nosio široke zulufe. Naprotiv, čak je i voleo papagaja, i hteo je da ga, zbog svoje vesele naravi, nauči da psuje. Felisite, koju je zgražalo takvo ponašanje, premesti papagaja u kuhinju. Skinuše mu lančić, i on se slobodno kretao po kući.

Kad bi silazio niz stepenice, naslanjao bi na stepenike svoj krivi kljun, dizao desnu nogu, zatim levu; a ona se bojala da se od takvog napora ne onesvesti. Razboleo se, nije mogao ni da jede ni da govori. Pod jezikom mu se pojavilo neko zadebljanje, kao što to nekad biva kod kokoški. Ona ga izleči, iščupavši tu kožicu noktom. Gospodin Pol je jednog dana bio nepažljiv, pa mu je dunuo u kljun dim od cigare; drugi put ga je gospođa Lormo zadirkivala drškom svog kišobrana, on otkide metalni prsten; a jednom se čak izgubi.

Stavila ga je tada na travu da se malo osveži, i na časak otišla nekud; kad se vratila, nigde papagaja! Prvo ga je tražila po žbunju, pored vode i na krovovima, ne slušajući svoju gazdaricu koja joj je vikala: - Čuvajte se! Pa vi ste ljudi! - Ona zatim pretraži sve bašte u Ponleveku; zaustavljala je prolaznike. - Da niste videli, negde, slučajno, mog papagaja? - Opisivala ga je onima koji ga nisu poznavali. Odjednom, učini joj se da nazire iza mlinova, u dnu padine, nešto zeleno što lebdi. Ali, kad se popela sve do vrha, ništa! Neki torbar joj je jamčio da ga je maločas video u Sen-Melenu, u dućanu majke Simon. Ona otrča tamo. Nisu je razumeli o čemu priča. Na kraju se vrati, iznemogla, pocepane obuće, sva žalosna; i, dok je, sedeći na klupi pored Gospođe, govorila kud je sve išla, nešto joj se lagano spusti na rame, Lulu! Šta je kog đavola radio? Možda se šetao po okolini.

Od toga se jedva oporavila, ili, bolje reći, nije se nikako ni oporavila.

Od jednog nazeba dobila je anginu, posle toga je zboleše uši. Tri godine kasnije, potpuno je ogluvela; govorila je glasno čak i u crkvi. Iako su njeni gresi mogli da se čuju na ma kom mestu u dijecezi, bez sramote po nju, i bez nezgoda po ostali svet, sveštenik je smatrao da je zgodnije da njenu ispovest prima samo u sakristiji.

Neki prividni šumovi sasvim su je zbunjivali. Često bi joj gazdarica rekla: „Bože moj, kako ste glupi!” A ona bi joj odgovarala: „Da, gospođo!” tražeći nešto oko sebe.

Mali krug njenih pojmova još se više suzio. Zvuk zvona, mukanje krava, nisu za nju više postojali. Sva su se bića kretala tišinom duhova. Samo jedan šum dopirao je sad do njenih ušiju, glas papagaja.

Kao da hoće da je rasonodi, on je podražavao tik-tak sprave za obrtanje ražnja, prodoran glas nekog prodavca riba, testeru drvodelje koji je stanovao preko puta; i, kad bi neko zvonio, viknuo bi kao gospođa Oben: „Felisite, vrata, vrata!”

Oni su čak i razgovarali, on, ponavljajući do iznemoglosti tri rečenice svog repertoara, a ona, odgovarajući na to rečima bez neke veze, ali u koje se izlivalo njeno srce. Lulu joj je, u njenoj usamljenosti, bio skoro kao sin, kao ljubavnik. Pentrao bi se uz njene prste, ključao je u usne, uhvatio bi se često za njen šal; i, kako bi se ona sagla mašuci glavom, kao što to čine dojilje, velika krila njene kapice i krila ptice zajedno su lepršala.

Kad bi se naoblačilo i kad je grmelo, puštao bi krike, sećajući se možda pljuskova u šumi gde se rodio. Kapanje vode bi ga dovodilo do zanosa; leteo bi tamo-amo van sebe, i kroz prozor sletao u baštu da se brčka; ali se ubrzo vraćao kraj vatre, i, skakućući da mu se krila osuše, okretao bi plamenu čas rep, čas kljun.

Jednog jutra strašne zime 1837, kada ga je, zbog hladnoće, ostavila kraj kamina, ona ga zateče mrtvog, usred njegovog kaveza, s glavom na podu, dok se kandžama prihvatio za žice. Umro je od kapi, nesumnjivo! Pomišljala je da ga je neko otrovao peršunom; i, mada nije bilo nikakvih dokaza, njene sumnje padoše na Fabija.

Toliko je plakala da joj gazdarica reče: „Pa dobro, dajte da ga ispune!”

Ona upita za savet apotekara, koji je bio uvek dobar prema papagaju.

On je pisao u Avr. Neki Felaše preuze na sebe obavezu da će to izvršiti. Ali, kako su se paketi katkad u diližansi gubili, ona odluči da ga sama odnese do Honflera.

Golo drveće jabuka nizalo se duž puta. Led je pokrивao jarke. Oko

kuća su lajali psi, i, s rukama pod kaputićem, u svojim plitkim klompama i sa svojim zembiljom, koračala je hitro sredinom ulice.

Prođe kroz šumu, pređe Hošen, stiže do Sen-Gasjena.

Za njom su, u oblaku prašine i niz strminu, u brzom galopu jurila teretna poštanska kola, kao ciklon. Videvši tu ženu koja se nije sklanjala, kočijaš se uspravi ispod svog krova, a pratilac na konju takođe je vikao, dok su četiri konja, koja se nisu mogla zaustaviti, sve brže jurila. Prva dva je dotaknuše, trgnuvši uzde on ih skrenu do ivice puta, ali besan, podiže ruku, i, snažno zamahnuvši bičem, toliko je ošinu od stomaka do zatiljka da je pala na leđa.

Prvi njen pokret, kad je došla sebi, bio je da otvori korpicu. Srećom, Lulu je bio neoštećen. Oseti da joj desni obraz gori, prihvativši ga rukama one se zacrveneše. Krv joj je tekla.

Ona sede na gomilu šljunka, uvi lice maramom, zatim pojede koru hleba koju je za svaki slučaj stavila u korpicu, i, gledajući pticu zaboravi na svoju ranu.

Kad je stigla na vrh Ekmovila, opazi svetiljke u Honfleru, koje su u noći treptale kao bezbroj zvezda; malo dalje, nejasno se pružalo more. Tada zastade zbog iznemoglosti; beda njenog detinjstva, razočaranje prve ljubavi, odlazak njenog nećaka, smrt Virginije, kao talasi neke plime, naiđoše u jedan mah, i, dopirući joj do grla, gušili su je.

Htela je da govori s kapetanom lađe; ne kazujući mu uopšte šta šalje, molila ga je da joj pripazi na to.

Felaše dugo zadrža papagaja. Neprestano joj je obećavao da će ga dovršiti sledeće nedelje; i, kad je proteklo šest meseci, on joj javi da je predao sandučić na poštu i nije se više govorilo o tome. Izgledalo joj je da se Lulu nikad više neće vratiti. „Sigurno su mi ga ukrali!” mislila je.

Ali najzad stiže - i to prekrasan, na grani nekog drveta koje se moglo zašrafiti u postolje od mahagonija. Jedna noga bila je podignuta, glava malo ukoso, u kljunu je držao orah koji je majstor i pozlatio, jer je voleo da sve bude raskošno.

Ona ga zatvori u svoju sobu.

Ta prostorija, u koju je malo koga puštala, ličila je u isti mah na neku kapelu i na neki bazar, toliko je u njoj bilo pobožnih predmeta i raznovrsnih stvari.

Veliki orman smetao je da se vrata potpuno otvore. Preko puta prozora, koji je bio iznad bašte, jedno okruglo prozorče gledalo je u dvorište. Na stolu, pored kreveta, na kaiševima je bio krčag za vodu, dva češlja, i komad plavog sapuna u okrnjenom tanjiru. Na zidu su bile brojanice, nekoliko bogorodica, škropionica od kokosovog oraha; na ormanu, koji je, kao neki oltar, bio prekriven suknom, kutija od školjki koju joj je Viktor poklonio; zatim kanta za zalivanje i jedna lopta, školske pisanke, zemljopis sa slikama, par cipelica, a o klinu na kojem je bilo ogledalo, visio je na traci mali plišani šešir. Felisite je u svom poštovanju te vrste išla dotle da je čuvala i jedan Gospodinov redengot. Sve starudije koje je gospođa Oben bacala, uzimala je u svoju sobu. Tako je imala i veštačko cveće u jednom kraju ormana, i portret grofa d'Artoa u prozorčiću na krovu.

Na jednoj daščici smestila je Lulua na kamin, koji je u sobici zauzimao dosta prostora. Svakog jutra, probudivši se, opazila bi ga pri prvoj svetlosti zore, i sećala se tada minulih dana i beznačajnih dela do najmanje sitnice, ne osećajući nikakav bol, puna neke smirenosti.

Nemajući dodira ni sa kim, živela je u nekoj vrsti mesečarske zanesenosti. Procesija na Brašančevo ulila bi joj malo života. Od susetki je skupljala sveće i ćilimčiče da ukrasi oltar koji su podizali u ulici.

U crkvi je posmatrala samo svetog Duha, i primetila da pomalo liči na papagaja. Ta sličnost je bila za nju još očiglednija na jednoj ikonici iz Epinala, koja je predstavljala krštenje našeg Gospoda. Purpurnih krila i smaragdno tela, bila je to sušta slika Lulua.

Kad je tu sliku kupila, okačila ju je na mesto grofa d'Artoa, tako da ih je, jednim pogledom, gledala u isti mah. Oni se u njenoj misli stopiše, papagaj primi nešto svetačko zbog te sličnosti sa svetim Duhom, koji je sada u njenim očima bio življi i razumljiviji. Otac, da bi se javio, pre je mogao izabrati jednog od Luluovih predaka nego goluba, jer te životinje ne govore. I Felisite se molila, gledajući u sliku, ali bi se s vremena na vreme okretala malo i prema ptici.

Htela je da stupi u časne sestre. Gospođa Oben je odvrati od toga.

Dogodilo se nešto vrlo važno: ženidba gospodina Pola.

On je prvo bio pisar kod notara, zatim u trgovini, pa u carinarnici, onda u poreskoj kancelariji, i čak hteo da stupi u šumare, u trideset šestoj godini, kad je odjednom, nekim nebeskim nadahnućem, pronašao svoj pravi put: katastar! - i u tom zvanju pokazao je tako visoke sposobnosti da mu jedan kontrolor ponudi svoju kćer, obećavajući mu svoju zaštitu.

Pol, smirivši se, dovede je svojoj majci.

Ona je neprestano nalazila zamerke načinu života u Ponleveku, izigravala neku princezu, i uvredila je Felisitu. Kad je otišla, gospođa Oben oseti olakšanje.

Sledeće nedelje saznale su za smrt gospodina Burea, u Donjoj Bretanji, u nekoj krčmi. Potvrdi se glas da je u pitanju samoubistvo; pojaviše se sumnje u njegovo poštenje. Gospođa Oben pregleda svoje račune, i ubrzo ustanovi čitavu listu njegovih nedela: pronevera zakupnine, prodaja drveta ispod ruke, lažne fakture, itd. Štaviše, imao je i vanbračno dete, a i „odnose s nekom osobom iz Dozilea”.

Te bestidnosti je mnogo rastužiše. U mesecu martu 1853. dobila je bolove u grudima, jezik kao da joj je bio prekriven nekom maglom. Pijavice joj nisu donele nikakvo olakšanje, i ona izdahnu devete večeri, tačno u svojoj sedamdeset drugoj godini.

Mislili su da je bila mnogo mlađa zbog njene smeđe kose, čiji su pramenovi okruživali blede, boginjavo lice. Nju je malo prijatelja ožalilo, jer se držala oholo, što je sve odbijalo.

Felisite je ožali kako se ne žali za gospodarima. To što je Gospođa umrla pre nje, poremetilo je sve njene pojmove, izgledalo joj je protivno pravilnom poretku, nedopustivo i strašno.

Posle deset dana (koliko je bilo potrebno da dojure iz Bezansona) dođoše naslednici. Snaha pretrese fioke, odabra nameštaj, prodade ostalo, zatim se vratiše u katastar.

Gospođina fotelja, njen stočić, grejalica, osam stolica, sve je to otišlo! Mesta gde su stajale slike ocrtavala su se u svetlim kvadratima na zidu. Odneli su i dva kreveta s njihovim madracima, i u ormanu nije više bilo Virginijinih stvari! Felisite se pela po spratovima, pijana od žalosti.

Sutradan se pojavi na vratima neki oglas; apotekar joj doviknu u uho da se kuća prodaje.

Ona posrnu, i morala je da sedne.

Posebno je očajavala što mora da napusti svoju sobu, koja je bila tako zgodna za njenog jadnog Lulua. Gledajući ga tužnim pogledom, molila se Duhu svetom, i tako stekla idolo-pokloničku naviku da svoje molitve izgovara klečeći pred papagajem. Ponekad, kad bi sunce doprlo kroz prozorčić i palo na njegovo stakleno oko, od koga bi se odbio jak svetli zrak, nju je to dovodilo do ekstaze.

Primala je rentu od trista osamdeset franaka, što joj je Gospođa zaveštala. Bašta joj je davala povrće. Što se tiče odeće, imala je u šta da se obuče do svog sudnjeg dana, a štedela je osvetljenje ležuci čim krene sumrak.

Nikud nije izlazila, da ne bi prošla pored radnje starinara gde se širio deo nekadašnjeg nameštaja. Otkako je pala u nesvest, vukla je jednu nogu; i, kako ju je snaga izdavala, tetka Simon, čija je sitničarska radnja propala, dolazila bi svakog jutra da joj nacepa drva i nacrpi vode iz bunara.

Vid joj je oslabio. Kapci na prozorima nisu se više otvarali. Mnoge godine prodoše. A kuća niti se izdavala, niti prodavala.

Bojeći se da je ne oteraju, Felisite nije tražila da se vrše nikakve opravke. Grede na krovu istruliše; cele jedne zime kapala je voda na njen jastuk. Posle Uskrsa prokašljala je krv.

Tada se tetka Simon obrati za pomoć doktoru. Felisite je htela da sazna šta joj je. Ali, isuviše gluva da bi išta čula, razabrala je samo jednu reč: „Pneumonija”. To joj je bilo poznato, i ona mirno reče: - Ah, kao i Gospođa! smatrajući da je prirodno da ode za gazdaricom.

Približi se vreme da se dižu oltari.

Prvi je bio u dnu padine, drugi pred poštom, treći negde na sredini ulice. Bilo je uvek surevnjivosti oko toga; i na kraju parohijani izabraše dvorište gospođe Oben.

Gušenje i groznica se pojačашe. Felisite je bilo krivo što ništa ne

može da učini za oltar. Bar da je mogla da stavi nešto na njega. Tada pomisli na papagaja. To nije zgodno, progovoriše susetke. Ali sveštenik dade svoju dozvolu; zbog toga je bila toliko srećna da ga je molila da primi, kad ona umre, Lulua, jedino njeno bogatstvo.

Od utorka do subote, uoči Brašančeva, kašljala je sve češće. Uveče joj je lice sasvim pobledelo, usne joj se zalepiše za desni, ona poče da povraća; i sutradan, rano, osetivši da je vrlo slaba, pozva sveštenika.

Tri starice bile su kraj nje kad je primala poslednje pričešće. Ona izjavi da mora da govori sa Fabiom.

On dođe u nedeljnom odelu, osećajući se vrlo neprijatno u tako žalosnoj atmosferi.

- Oprostite mi, reče ona naprežući se da pruži ruku, mislila sam da ste ga vi ubili.

Kakve su to priče? Zar da njega neko osumnjiči zbog ubistva, čoveka ispravnog kao što je on! I poče da ga obuzima gnev, spremao se da se razviče. - Vidite da nije pri čistoj svesti!

Felisite je s vremena na vreme govorila s nekim senima. Starice se razidoše. Tetka Simon je ručala.

Malo kasnije, ona uze Lulua i, približivši ga Felisiti, reče:

- Oprostite se s njim!

Iako on ustvari nije bio leš, crvi su ga izjedali; jedno od njegovih krila bilo je slomljeno, kučina mu je ispadala iz stomaka. Ali, sada već potpuno slepa, ona ga poljubi u čelo i priljubi ga uz obraz. Tetka Simon ga uze da ga postavi na oltar.

V

Sa livada je dopirao miris leta; muve su zujale; reka je bleštala u suncu, crepovi su bili vreli. Vrativši se u sobu, tetka Simon je mirno zaspala.

Zvuk zvonceta je probudi, izlazili su sa večernje službe. Felisite se malo povrati iz bunila. Misleći na procesiju, ona ju je i videla, kao da je i sama sudelovala u njoj.

Sva školska dece, pevači i vatrogasci, koračali su pločnikom, dok su sredinom ulice išli prvo crkvenjak sa svojom halebardom, crkveni poslužitelj sa velikim krstom, učitelj pazeći na dečicu, časna sestra, sva u brizi za svoje devojčice; tri dražesne devojčice, očešljane kao anđeli, krunile su i bacale uvis listiće ruža; đakon, raširenih ruku, davao je znak muzici da svira tiše; a dva čoveka s kadionicom okretala bi se svaki čas prema Svetom pričešću, koje je nosio, pod nebom od crvenog baršuna u rukama četiri crkvena tutora, gospodin sveštenik, u svojoj krasnoj odeždi. Pozadi, pored belih zastora koji su pokrivali zidove kuća, gurala se gomila sveta. Stigoše do kraja padine.

Hladan znoj izbi po Felistinim slepoočnicama. Tetka Simon ju je trljala krpom, govoreći sebi, da će i ona jednog dana tako završiti.

Žamor gomile je rastao. Jednog trenutka bio je vrlo glasan, onda se udalji.

Plotun iz pušaka zatrese okna. To su poštanski momci pozdravljali oltar. Felisite zakoluta zenicama, i reče, što je tiše mogla:

- Jel' mu dobro? - uznemirena zbog papagaja.

Njena agonija poče. Ropac, sve brži i brži, podizao joj je rebra.

Pena joj se pojavi na krajevima usana, i celo njeno telo je drhtalo.

Uskoro se čuše duboki tonovi ofikleida, jasni glasovi dece, krupni glasovi odraslih. Tu i tamo se sve smirivalo, a topot koraka, koji su se po prosutom cveću slabije čuli, ličio je na šum stada po busenju.

Sveštenstvo se pojavi u dvorištu. Tetka Simon se pope na jednu stolicu da pogleda kroz prozor, i odatle je dobro videla oltar.

Na njemu su visili zeleni vencii, i bio je ukrašen trakama od engleske čipke. Na sredini je bio mali okvir s moštima, dva drveta narandže na uglovima, a celom dužinom srebrni svećnjaci i porcelanske vaze, iz kojih su se dizali suncokreti, ljiljani, makovi i kite hortenzija. Ta hrpa sjajnih boja spuštala se koso, s prvog sprata sve do tepiha koji je dopirao do pločnika; padali su u oči neobični predmeti. Na kutiji za šećer od pozlaćenog srebra bio je venac od ljubičica; minduše s kamenom iz Alansona sijale su se na mahovini; dva kineska paravana pokazivala su svoje pejzaže. Lulu, skriven među ružama, pomaljao je samo svoje plavo čelo, koje je ličilo na plavičasti kamen.

Tutori, pevači, deca poređale se s tri strane dvorišta. Sveštenik se lagano pope uz stepenice, i stavi na čipke svoje veliko zlatno sjajno sunce koje je blistalo. Svi kleknuše. Nastupi ćutanje. A kadionice, u punom zamahu, klizile su na svojim lančićima.

Plavičasti dim dopre do Felisitine sobe. Ona raširi nozdrve udišući ga s mističnim ćuđenjem, zatim zatvori oči. Usne su joj se smešile. Pokreti njenog srca usporiše se jedan za drugim, svaki put sve nećujniji, tiši, kao ćesma koja presušuje, kao kad nestaje odjeka; i, kad ispusti poslednji dah, ućini joj se da u poluotvorenim nebesima vidi ogromnog papagaja kako lebdi iznad njene glave.

NOTES

[1](#) Felicite: sreća (franc.)

[2](#) Kao junaci istoimenog romana, objavljenog 1788.